Nederduitsch Hervormde Gemeente.

ienst.

Nederduitsch-Hervormde Gemeente.

De Kerk.

De Begraafplaats.

De Toren.

De Predikants-woning.

Geschenken, ten gebruike bij den Openbaren Eeredienst.

De Kerk.

De Kerk der Hervormde Gemeente, van buiten gemeten, is, tot aan den toren, 33 Meter lang, waarvan het koor daar 10.5 beslaat; zij is 11 M. breed, doch het koor slechts 8.5 M. Het koor, tot aan het dak, is 8.25 M. hoog, de kerk maar 6.25 M. Het dak boven het koor, is 6. M. hoog, doch boven de kerk 8 M.. Boven de scheiding van koor en kerk staat, op de nok van het dak, een klokketorentje, 3.30 M. hoog. Voorheen hing daarin een klokje, zeker eenmaal het misklokje, doch dat in mijn tijd, nog altijd in de kerk, door den Gemeente-veldwachter getrokken werd, zoo vaak hij publicaties van het Gemeentebestuur moest afkondigen. Dat klokje werd in 1853 aan de Gemeente Soest geschonken, en werd door haar, tot het boenvermelde doel, aan het Gemeentehuis bevestigd. Nadat het nieuwe Gemeente-huis gebouwd was, is die klok, of bel, overgebracht naar het Brandspuithuis, en doet daar dienst; zij draagt ten opschrift: „Soli Deo Gloria. 1576."

De voet van den toren is 8 M. breed, en, van den voet tot aan het kruis is hij 46.35 M. hoog. Het koor is vijfzijdig tegen de kerk aangebouwd.

De kerk heeft 6 boogramen aan elke zijde, 1.16 M. breed, en ruim 3 M. hoog. Deze ramen staan niet overal even ver van elkander; de twee ramen bij den toren staan dichter bijeen, dan de vier naar de zijde van het koor. De zeven ramen van het koor zijn ook ongeveer 1.16 M. breed, doch 4.50 M. hoog; deze ramen zijn geplaatst, twee aan elke rechte zijde van den vijfhoek, en een aan elke der overige zijden.

De muren zijn rondom ongeveer 0.70 M. dik, en hebben, wat zeer zeldzaam is, buiten noch binnen eenigen steun. Over de volle breedte van het gebouw liggen, boven op de muren, balken, vroeger van eikenhout, doch sedert 1853 van ijzer, met ijzeren dankers aan de buitenzijde van de muren bevestigd.

Het koor van de kerk ligt zuiver naar het oosten, en

de toren naar het westen. De voet van den toren ligt waterpas met den gemeente-weg, die er evenwijdig langs loopt; maar naar de zijde van het koor, ligt de voet van de kerk veel hooger dan de straatweg daar, zoodat er een steenen trap van zes treden noodig is, om van daar op het kerkhof te komen; de oorzaak van dat verschil ligt hierin, dat de kerk gebouwd is aan den voet van den Engh. Naar alle zijden is de kerk, tot op zekeren afstand van het gebouw, omringd door een kerkhof, door muurwerk van de aangrenzende wegen en gronden afgescheiden. Een deel van dat kerkhof wordt, sedert het begin der vorige eeuw, als Begraafplaats gebruikt, en met twee dubbele hekken afgesloten, een bij den steenen trap, en een naast den toren. Op den muur, die het overige afsluit, is in het laatst van die eeuw, een ijzeren hekje geplaatst, ook met twee dubbele ingangen, een boven aan den steenen trap, en een vóór den toren, de hoofdingang van de kerk; daarenboven is er nog een kleiner hekje, naar de zijde van de Pastorie. Binnen dat ijzeren hek is de kerk omringd door eene rij lindeboomen, die, sedert 1862 oude beukeboomen verrangen, welke ik er nog gekend heb.

De hoofdingang van de kerk voor de Gemeente was zeker vroeger, en is thans weder, aan de westzijde, onder den toren door. Aan de noordzijde echter, nl. door de Sacristie heen, kon men ook in de kerk komen, doch daarvan werd waarschijnlijk slechts door enkelen gebruik gemaakt. Nadat de Sacristie was weggebroken, en de trap naar den begaanen grond aldaar meer oostwaarts verplaatst was, (misschien wel in verband met het leggen van den straatweg aldaar), is de oude binnendeur der Sacristie, langzamerhand eene meer gebruikte geworden, en, in verband daarmede, van tijd tot tijd verbreed en verfraaid. Vroeger echter heeft de kerk aan de noordzijde nog twee dubbele deuren gehad, doch stellig niet te gelijkertijd; op de beide teekeningen nochtans, die er van kerk en toren bestaan, en over welke later zal ge-

Kis
Arch
Gesch

sproken worden, is van die deuren niets meer te zien. De eerste, en naar mijn gevoelen de oudste deur, kan gebruikt zijn vóór dat de toren was gebouwd. Zij bevond zich tusschen het tweede en derde raam van de kerk, van het koor af gerekend. Van deze dubbele deur was de boog in den buitenmuur nog te zien, en deze gepleisterd werd; zij was echter toen, en zeker reeds lang vóór 1847, dicht gemetseld. Maar aan diezelfde zijde, onder het zesde raam, het raam naast den toren, werd toen nog eene deur gebruikt, misschien gemaakt in den franschen tijd, nadat de torens tot eigendommen der burgerlijke Gemeenten waren verklaard; maar ook deze werd in 1853 dicht gemetseld, en de toegang onder den toren weder in gebruik genomen.

Vóór 1847, was het koor van het ruim afgescheiden door een hoog, halverwege getralied, hek, van den eenen inspringenden hoek der kerk tot den anderen; aan de binnenzijde daarvan, dus naar de zijde van het ruim, was de preekstoel geplaatst, en naast de onderste trede van de trap naar den preekstoel, gaf een draaiend gedeelte in dat hek toegang tot het ruim. In 1853 is dat hek weggebroken, en, tusschen het eerste en tweede raam van het koor, een muur opgetrokken, reikende tot aan de nok van het verwulf; de oude sacristie-deur bleef bij het koor. Tegen dien muur werd nu de preekstoel geplaatst, en aan weerszijde daarvan gaf eene deur toegang, tot eenen blaar voor liggenden gang, van het doophek lijnrecht door, loopende tot aan de algemeene banken onder het orgel; vóór die banken bogen die twee gangen weder naar elkander toe, en vormden daar eenen breederen gang, leidende naar de dubbele deur onder het orgel, en verder recht uit, midden door den toren, naar de dubbele deur van den uitgang.

Boven die algemeene mannen-banken en de dubbele binnendeur, is dus het orgel geplaatst, zustende op twee kolommen tusschen die banken. Het eerste orgel dat de kerk bezat, werd haar in 1819 geschonken door den Prins van Oranje, den lateren Koning Wil-

Kist en Royaards, Archief v. Kerkel. Geschied. X. 202.

lem II. Het had vroeger gediend in de Kapel van het Koninklijk Paleis van Lodewijk Napoleon, te Utrecht, welke Kapel grensde aan de groote zaal van dat Paleis, thans de Universiteits Biblio„ theek. Dat orgel droeg geen ander opschrift dan het woord „Geschenk". Op zondag 1le November 1875 brak er des namiddags, (er was dien middag geene godsdienst-oefening), brand uit in de kerk, als ge„ volg van eene, bij het uitgaan van de voormiddag-kerk, omgerallene stoof, waarvan men den koster had kennis gegeven, doch waar hij verzuimd had naar te zien. Door dit ongeval werd het oude instrument, dat reeds bijna onbruikbaar was geworden, redde„ loos vernield. Een geheel nieuw orgel werd toen aan de Gemeente geschonken, gedeeltelijk ook door L. H. Koning Willem III, doch voor het grootste deel door L. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden, toen Ambachtsheer van Soest, Baarn, en Zeer Eem. Het werd vervaardigd door de firma Bätz en Comp., te Utrecht, en heeft in alles f 4000, ok.- gekost, en werd ingewijd door Richard Stol, op 20 Augustus 1876, waarbij ook Prins Hendrik tegen„ woordig was. Ook dit orgel draagt geen ander opschrift dan het woord „Geschenk."

De Sacristie, of Gerfkamer, waarvan boven reeds gesproken is, was aan de noordzijde van de kerk, naar buiten uitgebouwd. Het dak van de kerk, in dezelfde lijn doorloopende over de Sacristie, is nog eenige zien op eene teekening, in Oost-Indische inkt, van Kerk en toren, gemaakt door iemand van de familie Snouckaert van Schauburg, nog iets vóór dat de straat„ weg van Amersfoort naar Naarden gelegd is, dat is dus vóór 1815 tot 1817. Deze teekenaar heeft waar„ schijnlijk gezeten in het kwepeltje van Bleyendaal. De geheele Sacristie is echter afgebeeld op eene pen„ teekening, die blijkbaar veel ouder is, en berust in het Archief van het Paleis Soestdijk. Toen deze gemaakt werd had het koor nog maar drie ramen, nl. aan elke schuine zijde een, en een in de vlakke zijde daartus„ schen: thans heeft het er zeven, waarvan twee over el„

kander nog vallen binnen het ruim der kerk, en twee over elkander nu behoren tot het koor.

Tegen den koormuur aan, in den hoek der buitenmuren van koor en kerk, doch voor meer dan de helft vóór de kerk uitspringende, was de toenmalige Sacristie gebouwd. Deze had aan de noordzijde een blinde muur, met drie steunbeertjes; aan de westzijde de buitendeur, (welke men op de teekening niet ziet, maar wel het paadje, over het kerkhof, dat er heen leidt), om van het kerkhof naar binnen te gaan; en aan de oostzijde een niet heel groot spitsboog raampje. De trap daarter plaatse, van den begaanen grond naar het kerkhof, was drie of vier treden hoog, aan weerszijden van eene leuning voorzien, en, in verband met de deur der Sacristie, veel meer westwaarts gelegen dan de tegenwoordige trap; zij was geheel buiten den toen erg vervallen kerkhofmuur uitgebouwd. De sporen van het weggebroken verwulf der Sacristie, waren in 1817, en nog vele jaren daarna, in den kerkmuur duidelijk te zien, doch zijn later, kunstmatig, zoo goed als geheel weggemaakt.

Met het wegbreken van de Sacristie, is waarschijnlijk gepaard gegaan het timmeren van de Kerkekamer, die ook als catechisatie-kamer dienen moest, op het koor, een houten beschot, waarin een dubbele deur, en waarboven een houten zolder. De binnenruimte was, vóór 1817, klein en benauwd, maar in 1853 (?) werd deze kamer verbreed en verhoogd; en, daar men nu voldoende licht van boven ontving, werd het raampje, dat daar vroeger alleen licht gaf, weder weggenomen, en de kerkmuur, aan de zijde van de begraafplaats, weder in den ouden vorm hersteld. Voor enkele jaren echter is het alweder veranderd; men heeft boven de kerkekamer eene kamer gemaakt, om daarin lezingen te houden, en waarheen men opklimt langs eene trap, waarvoor men, helaas! een nieuw deurgat in den buitenmuur heeft gebroken.

In de kerkekamer hing, aan het einde van 1892

nog, een wit geschilderd bord in eene zwarte lijst, waar op, aan het hoofd, te lezen was: „Naamlijst der Predikanten die zedert de Hervorming der Gereformeerde gemeente van Loest bedient hebben en aldaar Gestorven of elders verplaest zijn". De Lijst begon met: „Paulus Lindenius, 15.. Beroepen heeft in de Remonstr^e tijd 1619 zijn dienst verlaten." Hierin zijn reeds vele fouten, en verder volgden er nog een aantal meer. Onder aan las men: „Dit overhandigt aan de Kerk van Loest door Evert Schimmel, den 15 Maart Anno 1701".

In het middelste vak van den koormuur was een ijzeren kist gemetseld, waarin het Archief van den Kerkeraad bewaard werd, wat aan de boeken en papieren zeer veel kwaad heeft gedaan. In 1876 is er eene brandkast gekocht, die nu in de Pastorie staat, en op 15 Mei 1877 is de ijzeren kist uit den kerkmuur gebroken, en ook naar de Pastorie overgebracht.

De landkaart van Palaestina, die in de kerkekamer hangt, gaf de Heer Hendrik Martens Tip, in 1857, ten geschenke.

Ter wille van de volledigheid, voeg ik aan dit alles nog eene bijzonderheid toe. In eene schriftelijke verklaring van „het gerecht van Soest", opgesteld in 1569, krachtens een bevel van den Hertog van Alva, naar den wil van „Philippus, coninck van Spaengen, „onsen aldergenadichsten heeren", waarvan afschrift en afdruk berust in het archief der Gemeente Soest, beklaagt men zich over de onbillijkheid van het volgende: „11. Item alle dye thyenden, groff ende smal, in „den dorpe van Soest heeft den abt van S. Pauwels „binnen Utrecht dat tweedeel ende dat derden deel „heeft die pastory van Luesden, welcke pastoery wel „heeft boven dye vyerhondert Carolus-gulden jaerlix, „ende dye pastoor van Soest dye heeft gheen eens veertich „gulden. Waeromme dyselve portie ofte rechten van „dendeel van den voernoemden thyenden wel behoren „souden blyeven by dye kercke van Soest, dye welcke „dit wel noedelijcken van gebreck heeft, alsoo dat ganse

„ dach van dye karck gans nyet en dueck ende lec„
„ kende is alle dye karck duer ende verderret alle
„ dat in dye karck is". Het dak schijnt dus meer dan
3½ eeuw een zwak punt van de kerk geweest te zijn,
want uit de Acte-boeken van het Clasicale Bestuur
van Amersfoort blijkt, dat, in het laatst van de acht
tiende en het begin van de negentiende eeuw, de Kerke„
raad bij Kerk-visitatoren geregeld klaagt over den
slechten toestand van het dak; en ik heb er over hoore„
klagen van 1817 af tot 1892 toe. Men heeft er van tijd
tot tijd wel wat, soms zelfs veel, aan gedaan, doch nooit af„
doende. In 1904 echter werd door de Kerkvoogden be„
sloten om het dak geheel te vernieuwen, en daar„
toe over te gaan zoodra de restauratie van den
toren zou zijn afgeloopen. En alzoo is geschied; in 1906
is het dak geheel vernieuwd, en heeft f 2060.- gekost.

De Parochie-kerk van Soest was oorspronkelijk ge„
wijd aan de Apostelen Petrus en Paulus. In de boven„
vermelde schriftelijke Verklaring van 1569, komt ook
nog deze bijzonderheid voor: „ 22. Item die pastorye
„ van den dorpe kompt meden den abt van S. Pauwels,
„ ende is daer collator van." Wanneer zij gebouwd
is, kan natuurlijk niet met juistheid gezegd worden.
Dezer dagen werd de bouw van den toren, door den
bekenden architect Dr. Cuypers, gesteld op het laatste
der middeneeuwen; doch het komt mij waarschijnlijk
voor, dat, ten minste een deel van de kerk, nog al
belangrijk ouder is dan het overige, en dan de toren. Ik
bedoel de vier eerste zamen van de kerk, welke de
dubbele buitendeur in hun midden hadden. Het is
mij, vooral eer de muur tot aan de lijst gepleisterd
was, altijd voorgekomen dat dat metselwerk ouder
was dan het overige; boven de lijst ziet men nog den
naad tusschen dat oudere en een later gedeelte. Dat
oudere gedeelte, misschien met een kleiner koor,
(want het tegenwoordige koor schijnt mij ook jonger met„
selwerk toe); en de Sacristie houd ik voor het oudste
gedeelte van geheel het kerkgebouw, overblijfsel van eene
kerk vóór deze. Jonger dan dat genoemde oudere deel van
de kerk, acht ik dan het verlengde van de kerk, waarin

twee ramen, naar de zijde van den toren, en de buiten„
deur onder het laatste raam, alsmede het tegenwoor„
dige koor. Ik heb, bij deze voorstelling, rekening gehou„
den met de financiele kracht der Gemeente van die
dagen. In de reeds tweemalen aangehaalde schriftelijke
Verklaring van het Gerecht van Soest, van 1569, lezen
wij, sub „12. Voerts is alhyer een ganse schamele ge„
„meente van volck, dye dat meestendeel hoer broet
„mijt hoer handen moeten winnen, ende al vuel op
„gheuyrde goederen sitten ofte woenen, ende moeten
„hem dagelix generen mijtten turff; dye ene dye graet,
„ende dye ander dye brijnget den turff dagelix te
„marckt soe binnen der stat van Amersfoert als
„binnen Utrecht myt cleyne wagentges.
„13. Item dye buyren van Soest hebben gans gheen
„incomsten van enyge goederen ofte landeren, dan
„hebben alleen enen kaelen brijnok, daer nauwelijc„
„ken die gansen dye kost krygken mueghen". Dan
waar zou bij de toenmalige dorpelingen, ook al brengt
men hand- en spandiensten van hunne zijde in re„
kening, het geld gekomen zijn, om in eens zulk eene
kerk, en vooral zulk eenen zwaren en schoonen toren
te bouwen? Het komt mij daarom voor, dat de tegen„
woordige kerk en toren van de 14de en 15de eeuw
zijn; misschien voor een gedeelte van de kerk reeds van
de 13de eeuw, maar dat de toren in allen geralle
het jongst van alles is.

In de kerk hangen, tegen de buiten muren, nu nog
wapenborden, zoogenaamde rouwborden, ter gedachtenis
van overledenen die in, (of later, bij), die kerk begraven
waren. Vóór 25 Maart 1821 waren er 16, waarvan een
geschilderd op de ruiten van een kerkraam, aan de
zuidzijde van de kerk. Deze borden waren, vóór genoemden
datum, afgeteekend door den grootvader van den Heer
Albert Carel Baron Snouckaert van Schauburg, welke
kleinzoon op 20 October 1887, de beschrijving er van, met
eene reeks aanteekeningen, heeft doen opnemen in „De
„Nederlandsche Heraut", en mij een Afdrukje daarvan
heeft geschonken. Daaruit deelt hij mede dat er, in Au„
gustus 1887, van die 16 borden nog maar over waren, de

nummers, 1. 2. 3. 4. 10. 11. 12. 13, 14, en 16. Voor een groot deel heeft zeker tot het verdwijnen van die borden bijgedragen, het bouwen van den muur tusschen het eerste en tweede raam van het koor, in 1853; en de verhooging van den zolder der kerkekamer deed het verdere; want toen konden de zoo borden, die op het koor hingen, niet meer op hunne plaats blijven, en werden nedergezet op dien nieuwen zolder; iets later stonden er de lijsten nog wel, maar de paneelen, (oude droge eikenhouten paneelen hebben waarde bij de kunstschilders), waren verdwenen. No 5 is, op 14 November 1875, door den brand in de kerk vernield. Aan een bord, boven de deur van den ingang op het koor hingen, in mijn tijd nog, ijzeren handschoenen en een ijzeren helm, doch ook deze zijn weg, wellicht verhuisd naar eenen antiquaar, of oudroest.

Wat de Heer Baron Snouckaert van Schauburg voor 1821 heeft nageteekend en beschreven, volgt hier:

Tegen de Muur der Noordzijde van het schip der kerk.

1 Ruitschild.- Edmond.- ob. 11 Octob. 1692.
Met 8 kwartieren.
Rechts. 1. Edmond. 2. van de Voxx. 3. Berck. 4. Bronckhorst.
Links. 1. Tijssen. 2. Beltis. 3. Bacher. 4. Caluart.

2 Ruitschild.- West Rhenen.- ob. A° 1720. 9 september.
Met 8 kwartieren.
Rechts. 1. West Rhenen. 2. Reigers. 3. Poeijt. 4. Schaep.
Links. 1. Meerveen. 2. Dashorst. 3. Baaren. 4. Schadijck.

3 Gewoon schild.- Westrenen.- ob. 26 Maart 1751.
Met 8 kwartieren, als bij No 2.
Er onder staat: De Hoog Wel Gebore en gestrenge Heer, de jonkheer Jordaen Gerard van Westrenen Heere van Coel Horst en generaal maior van de Carallerie ten dienste van haar moogende heer staaten generaal der Vereenigde Nederlanden, enz. enz. enz.

Op 't choor der kerk.

4 Gewoon schild.- Westrhenen.- ob. 13 October 1711.
Met 8 kwartieren.
Rechts. 1. Westrhenen. 2. Poeijt. 3. Dam. 4. Speulde.
Links. 1. Reigers. 2. Schaep. 3. Ruijch. 4. Grottenhuijs.

5 Gewoon schild.- Sasse van Ysselt.- ob. (zonder jaartal).

Er onder staat: Raenob. Dns Joes Sas dns in Isselt.

6 Gewoon schild.- Livingston.- ob. 20 feb.ri 1679.
Met 8 kwartieren.
Rechts. 1. Livingston. 2. Lindsay. 3. Johnstone. 4. Somerveil.
Links. 1. Edmond. 2. van der Werve. 3. Berck. 4. Bronckhorst.

7 Ruitschild.- Edmond.- ob. 22 May 1690.
Met 8 kwartieren, als bij No. 1.

8 Rondschild.- parti 1. Merwede van Muijlwijck.- 2. d'argent à un cor de chasse de sable, parillionné en guiché et virolé d'or lié de gueules, accompagné de six fleurs de lis des gueules, dont 3 en fasce en chef et 3 (2-1) en pointe.- ob. 15 october 1678.

9 Rondschild.- parti 1. Merwede van Muylwijck. 2. Coupé: a. d'azur à l'étoile (6) d'or; b. de gueules à 3 flèches d'argent posées en barre l'une sur l'autre les pointes à dextre; à la fasce d'argent chargée de (dit figuur is onkenbaar, mogelijk een vogel op een terrasse) brochant sur le coupé.- ob. 17.e november 1684.

10 Rondschild.- parti 1. Westreenen. 2. Meerveen.- ob. 4 April 1706.
Met 8 kwartieren.
Rechts. 1. Meerveen. 2. Baren. 3. van den Burg. 4. Hack.
Links. 1. Dashorst. 2. Schadeijck. 3. Beer. 4. Weede.

11 Gewoon schild.- Merwede van Muijlwijck.
Er onder staat: D. O. M. obijt 30.e october 1697.

12 Rondschild.- parti 1. van Beuningen. 2. Bartholotti van den Heuvel.- Een weduwekrans om 't wapen.- ob. 22 october 1718.
Met 16 kwartieren.
Rechts. 1. Bartholotti van den Heuvel. 2. Thibout. 3. Bombay. 4. Nispen. 5. Mont fort. 6. K. v. Rubroeck. 7. Offema (Osema?). 8. Feylinge.
Links. 1. Erp. 2. Jong. v. Vels. 3. De Bittere. 4. Sloten. 5. Kessel. 6. Schoten. 7. Oems v. W. 8. Meppe v. S.

<u>Tegens de Muur der Luidzijde van het schip der kerk.</u>

13 Gewoon schild.- Westhreenen.- ob. A.o 1718. 14 Mayus.
Met 8 kwartieren, als bij No. 2.

14 Ruitschild.- West Rhenen.- ob. 1727, op den 19.e December.
Met 8 kwartieren, als bij No. 2.

15 Hierop volgt een glas.

Rechts, gewoon schild, met wapen van Bartholotti van den Heurel.

Links, idem, met wapen van Erp.

Boven ieder dezer twee schilden het jaartal 1675.

16 Rondschild. – parti 1. Livingston. 2. Edmond. – ob. 26 Junii 1684.

Met 8 kwartieren.

Rechts. 1. Edmond. 2. Berck. 3. Christbourn. 4. Tack.

Links. 1. van den Werve. 2. Bronckhorst. 3. Varnewijck. 4. Heerjansdam.

Nadat het begraven in de Kerken verboden was, is er toch nog een bord bijgekomen, opgehangen aan de noordzijde van het schip der kerk, juist boven de bank der familie Snouckaert van Schauburg, van welk bord de lijst als wit geaderd marmer is geschilderd.

Gewoon schild. – Snouckaert, liggende op het kruis der Duitsche Orde.

Met 16 kwartieren.

Rechts. 1. Snouckaert. 2. Sweerts de Landas. 3. Randwijck. 4. Els. 5. Joachimi. 6. Lopez de Villanova. 7. Reede. 8. Lynden.

Links. 1. Randwijck. 2. Reede. 3. Lynden. 4. Nassau Leylenstein. 5. Torck. 6. Raesfelt. 7. Brienen. 8. Wroth.

Er onder staat: Hendrik Philip Baron Snouckaert van Schauburg, Lid van de Ridderschap en van de Staten der Provincie Utrecht, Kommandeur der Duitsche Orde, Balye van Utrecht, geb. den 21e Juli 1772, overl. den 12e November 1844.

In het belang der volledigheid wordt hier nog medegedeeld, dat er ook muurschilderingen in de kerk zijn geweest, welke een Emeritus Predikant van Amersfoort, die aldaar is blijven wonen, er gezien heeft, en die mij daarom in 1844 vroeg, of „die engelen met pruiken „op" er nog op de muren stonden. Ik moest hem toen antwoorden, dat ik niets gezien had dan witte muren. Later echter, bij vertimmeringen, is hier en daar nog schilderwerk van onder de witkalk voor den dag gekomen, doch

A.
Funo
pag

toen dit mij werd medegedeeld, was het alreeds over-
gezit of weggehakt. Over de waarde van dat werk,
of over den aard van wat het voorstelde, kan ik dus
niet oordeelen; maar ik acht het niet onmogelijk,
A. Matthaeus, dat dit nog werk zal geweest zijn van Broeder Hubertus
Fundat. Eccles. Jacobsz. Dencoppel, Presbyter professus, te Utrecht gebo-
pag. 520. ren, en in 1511 overleden in het Convent Marienhoff
te Soest, waarvan hij vele jaren Sacristijn, (Schatbe-
waarder), geweest was. Hij was een zeer werkzaam man,
die veel zorg droeg voor de versiering van de Kerk, en
dikwijls meer werk op zich nam dan hij volbrengen
kon. Nadat hij vele missen voor wijlen Keizer Hendrik
gelezen had, heeft hij de opbrengst daarvan aan muur-
schilderingen in de Kerk besteed, en heeft deze alzoo
verfraaid achtergelaten. Met „kerk" zal in de
Kloosterkronieken wel de Parochie-kerk bedoeld zijn,
want het Klooster bezat hoogstwaarschijnlijk niet
meer dan eene kleine kapel.

De grootvader van den Heer A. C. Baron Snouckaert
van Schauburg heeft verder nog, vóór 25 Maart 1821,
in den vloer der Kerk gezien, en afgeschreven:

17 Een stuk van eene zerk, waarop:

Rechts. – Dorschen.

Links. – de ..... à la fasce de ..... accompagnée
de 3 têtes de lion de .....

Tusschen de twee wapens de naam Dorsche.

(Zie ook de bladzijden 227 en 228 van dezelfde Beschrijving).

18 (Dezelfde deelt ook mede, wat ik ter ville van № 17 hier
volgen laat). In het Klooster der Brigittijnen, (thans
geheel vernield), lag in het Koor eene steenzerk, met
deze wapens en woorden:

A° 1531 den 27ste dach van September sterft Hen-
drick van Westrenen hier begraven. B(id) V(oor) d(e) z(iele)
Met 4 kwartieren.

Rechts. – 1. Westrenen. 2. Dorschen.

Links. – 1. de ..... au cherron de ..... 2. de .....
..... à la fasce de ..... accompagnée de
3 têtes de lion de .....

(Zie ook de bladzijden 227 en 228 van dezelfde Beschrijving).

26 Op eene zerk, № 143, links van den preekstoel; (Geen ge-

wron schild, maar cartouche). Eene voorstelling van 3 loopende windhonden, (2 en 1); en chef un sautoir alésé.-

Er onder staat: Willem Smits, Moolenaar van Soest, anno 1789.

27 Op eene zerk, rechts van den preekstoel. (Geen gewoon schild, maar cartouche). Een schild, waarin 3 arbres rangés: de 1e, een stam met 11 bladen, waarvan een loodrecht op den top; de 2e, een stam met 7 bladen, waarvan een loodrecht op den top, en onder de zes anderen eene ronde vrucht; de 3de, een stam met 8 bladen, waarvan de 2 bovenste eene vork vormen. Er onder staat:

C. S. T. Webber.

B. O. L. W. A. H.

Verder vindt men in de kerk nog de volgende zerken met opschriften:

1 Petrus. van. den. Helm. Ultraject- natus 13/24 julij. 1669. inaugurat. 8 april 1702. denat. 11 julij 1738.

2 No 140. Isaak Insjew- Overleeden den 23 Juny 1756- Oud 93 Jaer 8 Maenden- Heeft Bekostigd- Het nieuwe- Predikants Huis- En Het Uurwerk.

3 No 100. Geurt Hilhorst.
Het Kan den Mens Geen Kraat.
Of Hij In 't Graf Verrot.
Zoo Maar Zijn Ziele Leeft.
En Heeft Genae Bij God.

De Begraafplaats.

De Begraafplaats is eigenlijk een gedeelte van het Kerkhof, dat oorspronkelijk de gansche kerk omringde, en slechts door een laag muurtje van den dorpsgrond gescheiden was, waarin hier en daar openingen voor voetpaden naar de kerk, of misschien ook wel naar andere wegen door het dorp. Men begroef sedert eeuwen in de kerken, en niet daarbuiten. Maar toen de Regeering, in 1830, het begraven in de kerken verbood, werd de zuidzijde van het Kerkhof tot Begraafplaats ingericht, werden daar de zijmuren wat opgetrokken, en het geheel met twee dubbele ijzeren hekken

afgesloten. Sedert zijn, ook in kelders, met hardsteen zerken gedekt, de navolgende personen begraven of bijgezet:

1 Land en bloemen.

2 } Zerk Met № 1, drie grafruimten, voor twee kelders,
3 } waarvan een reeds gemaakt. Opschrift:
Jan Coenraad Nachenius, 5 Aug. 1833 - 26 Aug. 1892.
Charlotte Nachenius, geb. Bonebakker, 10 Mei 1865 - 11 Aug. 1902.
Elsje Maria Nachenius, geb. Muyskens, 25 Juni 1835 - 14 Maart 1904.

4 Zerk. Opschrift: Vrouwe
C. G. N. de Normandie 's Jacob, geb. de Koff; geb. 1 Febr. 1815; overl. 12 Nov. 1874.
J. C. de Normandie 's Jacob, geb. 20 Oct. 1803; overl. 31 Aug. 1875.
E. J. de Koff, geb. 9 Juli 1824; overl. 20 Febr. 1895.

5 Zerk, waarin gebeiteld eene lier, en dit opschrift:
Johannes David Lodeesen, overl. 1 Augustus 1873.
Maria Lodeesen, Weduwe Gillis Grevinck; geb. 6 September 1819; overl. 1 Mei 1893.

6 Land.

7 Zerk, met opstaand gedenkteeken. Opschrift: Familie graf van E. de Jong. - Hier rust onze lieveling,
Eduard Christiaan Lodewijk, geb. te Banda, 30 Oct. 1873; overl. te Haarlem, 21 Sept. 1874.
E. L. A. van Ellinckhausen.
J. A. van Ellinckhausen - Hartog.
Wilhelmina Cornelia Francina, geb. 24 Maart 1874; overl. 21 Maart 1876.
Hier rusten:
N. de Jong - Noordijk, geb. 22 Aug. 1810; overl. 25 Mei 1887; en haar Echtgenoot
E. de Jong, geb. 22 Nov. 1808; overl. 3 Juni 1894. Hoofd der School alhier, van 1838 - 1884.

8 Land

9 Land

10 } Zerk Opschrift: Hier rust Mevrouwe
11 } Cornelia Geertruida van Steyn, Echtgenoot van H. J. van Walree; overleden den 23 September

1871, te Wageningen; in den ouderdom van 60 jaren.

Henri Jean van Walree; geb. 27 September 1819; overl. 19 Januari 1873.

Carel van Walree; geb. 14 Februari 1845; overl. 15 April 1897.

12 Zerk Opschrift: Cornelis Adriaan Eliza van Braam Houckgeest. Geb. 1 Januari 1874. Gest. 19 Mei 1875.

13 Zerk, met hek. Opschrift: Hier rust Catharina de Burlett. Geboren 4 December 1831 te Amsterdam. Overleden 15 Februari 1900 te Soest. Echtgenoote van Johannes Jansen Eykenduyters.

14 Zand

15 Zand

16 Zerk Opschrift:
Elisabeth Brans, geb. Walop; geb. te Rotterdam, 2 Aug. 1864; overl. te Soest, 11 Sept. 1894.

17 Zand

18 Zerk Opschrift: Hier rust
Thomas Johannes Zeeman, geb. 1 Nov. 1809; overl. 15 Jan. 1870.

19 Zerk Opschrift: Hier liggen begraven
Hein Hidde Zeylstra, geb. 30 Sept. 1794; overl. 11 Dec. 1877.
Dirkje Otten, geb. 17 Nov. 1818; overl. 4 Juli 1870; en hunne dochter;
Anne Hendrik, geb. 20 Nov. 1845; overl. 8 Mei 1861.

20 Zerk Opschrift: Rustplaats van
Berend Cock, in leven Apotheker te Coevorden: overleden te Soest 29ste Aug. 1856, in den ouderdom van 74 jaren.

21 Zerk Opschrift:
Alida Elisabeth Craandijk, geb. te Amsterdam, 2 Jan. 1797; overl. te Soest, 22 Juni 1875.
Maria Bos - van Riekeren; geb. 20 Dec. 1818; overl. 1 Nov. 1899.
Jacobus Johannes Bos, geb. 20 Juni 1817; overl. 1 Maart 1913 Herv. Predikant alhier van 24 October 1847 tot 30 October 1892.

22 Zand

23 Land

24 Zerk Opschrift:
Johannes Stijger, geboren 1775; overleden 1854.
Agatha Theodora Stijger, geboren te Amsterdam, 29 Dec. 1813; overleden te Soestdijk, 9 Oct. 1896.

25, 26, 27 Twee zerken. Twee kelders, in drie grafruimten. Opschrift:
Frans Pieter Anne Muyskens, geb. 23 April 1838; overl. 4 Jan. 1869.
Frans Pieter Muyskens, geb. 17 Nov. 1798; overl. 20 Maart 1876.
Maria Dom, Echtgenoot van Frans Pieter Muyskens, geb. 27 Febr. 1800; overl. 23 Febr. 1840; bijgezet 17 Nov. 1896.

28 Land

29 Land

30 Zerk Geen opschrift.

31 Zerk (gebarsten). Opschrift:
Antoni Jacob Schutter, Maire van Soestdijk, geboren 3 Mei 1770; overleden 15 Januari 1813.

32 Zerk Opschrift:
Hendrik Philip Baron Snouckaert van Schauburg, Lid van de Ridderschap en de Staten der Provincie Utrecht, Kommandeur der Duitsche Orde Balye van Utrecht; geboren den 21 Juli 1772; overleden den 12 November 1884.
Reyndert Baron Snouckaert van Schauburg, Lt. Generl. in Nederlandschen Dienst, geb. 23 Octr. 1776; overl. 2 Oct. 1849.
Jacoba Schuyt, Echtgenoot van Hendrik Philip Baron Snouckaert van Schauburg, geb. 7 Dec. 1767; overl. 24 Dec. 1853.

33 Zerk Opschrift:
Johan Frederik Cornelius Prince, Echtgenoot van J. Kernink; geb. te Gouda 7 Sept. 1841; overl. te Soest, 26 April 1896.

34 Zerk. Opschrift:
A. Karenhorst; geb. 24 Dec. 1821; overl. 9 April 1894.

35 Land

36 Land.

37 Zerk Opschrift:

Cornelia Bredée – v. Eeden; 26 Nov. 1827 – 21 Febr. 1890.
Jaan Bredée, Weduwnaar van Cornelia van Eeden,
geb. te Schraard, 4 Maart 1821; overl. te Elburg,
23 Febr. 1896.

De betrekkelijk kleine ruimte dezer Begraafplaats, in verband met de steeds aanwassende bevolking der Gemeente, hebben het aanleggen eener tweede Begraafplaats noodzakelijk gemaakt, en daartoe zal, te beginnen in het jaar 1900, gebruikt worden, een stuk bouwland op den Engh, eigendom van de Hervorm. de Kerk, eenigzins naar de zijde van den Molen: De Vlijt, daar waar een wagenspoor van den Straatweg af den Engh op gaat.

De Toren.

Zooals boven gezegd is, schijnt de toren mij toe het jongste deel van het gansche kerkgebouw te zijn. Hij is aan den voet, aan elke zijde 11.50 Meter breed, en de muren zijn 1.50 M. dik. Aan de noordzijde is er tegen aan gebouwd, in de lijn van den muur der kerk, eene ruimte voor den wenteltrap naar boven. Deze heeft nu eene deur die op het kerkhof uitkomt, maar had vroeger den toegang in de kerk zelve, welke thans dicht gemetseld is. Verder, naar de westzijde van den toren, vult een muur, ongeveer 1.50 M. hoog, dien hoek, en de open ruimte daar achter, diende voor knekelhuis. Boven de goot lijst van de kerk krijgt de trapmuur twee schuine zijden, en loopt zoo vijfzijdig naar boven, even hoog als de nok van de kerk, en is daar met een leien dakje gedekt.

Aan de oostzijde is, geheel ter wille van de symmetrie, even zulk een torentje in den hoek gebouwd, maar dit heeft nog een deurtje in de kerk, onder het orgel, misschien een paar voeten boven den beganen grond, welke ruimte de koster gebruikte tot bergplaats van allerlei rommel. Tot aan de lijst van die beide dakjes, is de toren bijna 12 M. hoog. Daar ter plaatse eindigt de traptoren, en ligt de eerste zolder, welke men overloopen moet naar de zuidzijde, om de trap te

bereiken die van daar, in den torenmuur zelf, naar boven voert. Het lichaam van den toren springt op die hoogte, aan elke zijde, ongeveer de breedte van eenen steen naar binnen, en wordt alzoo 11.25 M. breed, en gaat dan weder 13.25 M. naar boven. Daar wordt hij op nieuw, aan elke zijde, ongeveer een steenbreedte smaller, en wordt ruim 11 M. breed, om alzoo op nieuw 8.50 M. te klimmen. De toren is dus tot aan den omgang, 33.75 M. hoog. Die omgang is eene van steenen gemetselde balustrade, met opene boogjes, aan de buitenzijde van den torenmuur. Binnen dat vierkant verrijst nu een achtkant muurwerk, 1.75 M. hoog, en daarop rust de houten, met leien gedekte spits, die ruim 10 M. hoog is. Alzoo meet de toren, van den voet tot aan het kruis, ongeveer 46 M.

Op 2 October 1901 schreef mij een vriend, die den toren beklommen had: „daar, waar de spits begint, „hebben nog vier kleine torenspitsjes gestaan, zoo „groot dat wij er met hoofd en schouders in konden; „ze schijnen later afgebroken, maar toen met een „houten plafond afgesloten te zijn. – Het geheel is een „meesterstuk van metselwerk". Men zou hieruit opmaken dat de toren weleer anders gedekt geweest is dan thans.

In den toren hangen twee klokken. De oudste is de grootste, maar heeft, waarschijnlijk door voorgebruik in bange tijden, aan den rand van onderen nog al wat geleden. Zij draagt ten opschrift, in Gothische letters: „+ Jhesus. maria. johannes. bab„ „tista. is. myn nam. myn. ghelut. is. voor. god. begua„ „me. den. lerenden. zoepic. den. doden. overludac. „mkhelnus. de. wou. me. fecit. anno. domini. MCCCCCVI".

Het opschrift op de kleine klok, in Romeinsche letters, was vroeger gedeeltelijk achter eenen balk verborgen, en alzoo niet goed leesbaar, maar in 1905 zijn de klokken tijdelijk van hunne plaats genomen, en toen zijn de opschriften naauwkeurig afgeschreven. Lie hier wat er te lezen staat: „Laudate dominum et zegem. „claes noorden et Jan Albert de grave me fecerunt „amstelodami a° 1709."

ds Brans bewert van niet.

lies Laudate en zegem

Het opschrift moet zijn: Laudate dominum et zegem: looft den Heer a Koning.

Blijkens het reeds medegedeelde opschrift op een zerk in de kerk, heeft Isaak Insen, overleden op 23 Juni 1756, in den ouderdom van 93 jaren en 8 maanden, „Bekostigd - Het - nieuwe - Predikants „Huis - En Het Muurwerk". Daar wel van het predi„kants - huis vermeld wordt dat het „nieuw" was, dus in de plaats kwam van een „oud", doch het muurwerk niet „het nieuwe muurwerk" genoemd wordt, ligt het ver„moeden voor de hand, dat dit wel het eerste muur„werk zal geweest zijn dat op den toren werd geplaatst. En hoogst waarschijnlijk is het dan ook dat geweest, wat op de penteekening te zien is, en wel met slechts een wijzerbord aan de oostzijde van den toren, geplaatst eren boven den nok van het dak der kerk. Misschien bezitten wij hierin, eenige aanwijzing met betrekking tot den ouderdom van die teekening; zij zou dan ge„maakt zijn vóór het jaar 1756. Dat eerste muurwerk is dan waarschijnlijk later, mij is niet bekend wanneer, vervangen door een ander, waarvan de wijzerborden eene verdieping hooger, eren beneden den omgang van den toren, werden geplaatst, en wel drie in getal, nl. aan de noord-, aan de oost-, en aan de zuidzijde; aan de westzijde, dat is de zijde die naar den Engh ge„keerd is, kwam er geen, want - daar woon den toch geene menschen. Waarschijnlijk heeft dat tweede muurwerk dienst gedaan tot 1867 toe, maar in dat jaar werd, voor rekening der Gemeente Soest, (immers sedert 1 Mei 1798 waren de kerktorens, naar het Besluit van het Bataafsche Volk, eigendom der Burgerlijke Gemeente geworden), door de firma Staak, gebr.s Caminade en Dupont, te Rotterdam, een nieuw muurwerk geplaatst, nu ook van mi„nuutwijzers voorzien, en dat aan alle vier de zijden van den toren verkondigt hoe laat het is.

Op 29 Maart 1876, des namiddags omstreeks 4 uren, sloeg de bliksem op den toren. De straal daalde langs den ijzeren stang van den windwijzer naar om„laag, en stak het hout in brand waaraan dat ijzer van onderen berestigd was. Zóó smeulde het vuur zeer langzaam voort van boven naar beneden, en werd eerst

opgemerkt toen het donker begon te worden. Met de slangen van de toenmalige brandspuit trachtte men vruchteloos dat punt te bereiken, en alzoo duurde het nog al eenigen tijd eer men met emmers water, tot de plaats waar het vuur was, was opgeklommen; maar toen was de brand ook spoedig geblusscht.

Op 20 October 1885 ontstond er, door het inslaan van den bliksem, wederom brand in den toren, doch nu onder aan een der gebinten van de houten spits, en wel aan de zuid-oostzijde. Dat zag er bedenkelijker uit, maar liep ten slotte toch ook goed af. Omstreeks te 7 uren 's avonds sloeg de bliksem in; te 8 uren was er brandgeklep door het dorp, en te 9 uren was de brand geblusscht. Bij die gelegenheid werden door het hemelvuur, op twee wijzerborden, de cijfers zwart gebrand.

Natuurlijk noodzaakten zulke gebeurtenissen tot herstel, maar ook buiten dien zijn er van tijd tot tijd aan den toren nog al belangrijke en kostbare werkzaamheden verricht. De zuidwesthoek vooral was al lang zeer slecht; met ijzeren ankers en banden hield men daar het muurwerk bijeen, of metselde dat herhaaldelijk op nieuw in; op den omgang werd het straatje rondom de kap afwaterend gelegd; de steenen balustrade van den omgang werd afgebroken, en geheel in denzelfden vorm op nieuw opgebouwd; de geheele bovenste verdieping van den toren, 8.50 Meter hoog, werd aan de vier zijden rol gegooid, en zoo al meer; en desniettemin werd de toestand al slechter en slechter, zoodat men reeds sedert enkele jaren de klokken niet meer durfde luiden. De Gemeenteraad achtte eene afdoende herstelling te bezwarend voor de financieele kracht der Gemeente, en bood den toren aan de Kerkvoogden der Hervormde Gemeente ten geschenke aan. Maar ook deze zagen geen kans om de, tot degelijk herstel benoodigde, f 10.000.- bijeen te krijgen, en bedankten voor het aanbod.

Alsnu besloot de Gemeenteraad zich tot het Rijk om hulp te wenden, en hij vond daar een toegenegen oor, want de Rijks-Architect, Dr. P. J. Cuypers, noemde den

Gemeente-toren, „ een stuk van niet geringe bouw-„ kundige waarde, dat in zijn oorspronkelijken vorm „ voor de toekomst dient bewaard te blijven". In Au„ gustus 1904 kwam het bericht, dat van Rijkswege, de teekening, het bestek, en de voorwaarden der re„ staurratie van den toren, waren goedgekeurd, en dat het Rijk tot dat werk f 5000.- zou bijdragen, tegen ongeveer gelijke som voor rekening der Gemeente. De uitvoering van dit werk, dat uit den aard der zaak niet voor openbare aanbesteding vatbaar was, werd toevertrouwd aan de Heeren H. van Schaderijk, Metselaar, en N. Swager, Timmerman, beiden woon„ achtig te Soest, onder toezicht en leiding van den Heer J. A. L. Frowein, Architect te 's Gravenhage. Het was afgeloopen en goedgekeurd in 1906, zoodat de klokken op 11 Maart 1906, den dag van het zilveren ambtsfeest van den Burgemeester, voor het eerst weder werden geluid. De kosten, oorspronkelijk ge„ raamd op f 10.000.-, werden echter verre overschreden, zoodat het Gemeentebestuur zich gedrongen gevoelde, om aan de Regeering eene verhooging van de toe„ gezegde subsidie te vragen, welke ook in 1907 werd toegestaan tot een bedrag van f 2500.-, echter onder eene voorwaarde over welke straks gesproken zal worden. De Rijks-subsidie zou dus nu f 7500.- bedragen, en wat er dan nog te kort was bleef voor rekening der Ge„ Maar, ziet! in Maart van datzelfde jaar, deelde de Voorzitter aan den Gemeenteraad mede, dat iemand die onbekend wenschte te blijven, aan de Gemeente f 7000.- geschonken had, als bijdrage in de kosten der herstelling van den toren. De Raad ontving dat geschenk, met groote dankbaarheid jegen den onbekenden geven, en besloot de Rijkssubsidie, onder de gestelde voorwaarde, te aanvaarden.

Het geheele werk heeft nu ongeveer f 20.000.- ge„ kost, maar daarvoor is, in- en uitwendig, ook heel wat gedaan, en niet slechts voor het oog, maar degelijk werk. Het knekelhuis is verdwenen; de geheele toren is van pleisterkalk gezuiverd, en op nieuw ingevoegd; het bouwvallige muurwerk is, op sommige plaatsen